

Bijlage 1: Ontwikkelingsgeschiedenis Groenlo

In de vroege middeleeuwen werd het gebied rondom Groenlo al bewoond, maar de locaties werden aanvankelijk vaak niet langer dan twee à drie generaties gebruikt. Pas in een volgend stadium werden op de meeste hoger gelegen gronden in Oost Nederland boerderijen gebouwd die langer bewoond konden worden. Bevolkingsgroei en schaalvergroting in de landbouw zorgden vanaf de negende eeuw voor een duidelijke verschuiving van de plaats van de bebouwing naar het overgangsgebied tussen weides en akkerland. Binnen deze zone vonden nadien nog wel verschuivingen over kortere afstanden plaats.

De parochie van Groenlo werd vermoedelijk gesticht in de tiende eeuw. Geschreven bronnen vermelden de parochie vanaf de dertiende eeuw.

De nederzetting Groenlo wordt vermeld op een goederenlijst van 1188, welke lijst tussen 1296 en 1306 werd voltooid, overigens zonder dat duidelijk is welke vermeldingen later zijn toegevoegd. Vermoed wordt dat de nederzetting reeds toen door eenvoudige verdedigingswerken was omgeven in de vorm van hoge aarden wallen, voorzien van houten palissaden. In 1234 werd begonnen met de bouw van twee stenen poorten in aansluiting op de wallen, namelijk de Beltrummer poort en de Lievevelder poort.

De 'villa Groenlo' werd met de directe omgeving in 1236 eigendom van de graven van Gelre; tot die tijd stond de nederzetting onder rechtstreeks bestuur van de Heren van Borculo. Voor de graven van Gelre was Groenlo als vooruitgeschoven post richting Westfalen van belang voor de verdediging van de oostgrens van hun grondgebied. Groenlo kreeg in 1277 stadsrechten en zal toen behalve van militaire dan ook van enige economische betekenis zijn geweest. Tussen 1327 en 1341 werd Groenlo ommuurd terwijl aan de buitenzijde een diepe gracht werd aangelegd, gevoed door water uit de Slinge. De ligging aan secundaire handelswegen leidde tot verdere stedelijke ontwikkeling, waarin ook ruimte was voor ambachtlieden.

Restauratiewerkzaamheden Oude Calixtuskerk

Steunberen van de zuidelijke gevel

Opeenvolgende veranderingen binnen de vesting

Groenlo werd, als plaats, van strategisch belang in de zestiende eeuw. Onder Hertog Karel van Gelre werd de stad Groenlo omringd door een voor het midden van de zestiende eeuw zeer modern stelsel van vestingwerken. De vesting had de vorm van een vijfhoek en bestond uit stenen muren met op vier punten bastions. Rond deze stenen verdedigingswerken werd in 1546 een forse stadsgracht gegraven, gevoed met water uit de Slinge. De drie al bestaande poorten tot de stad bleven functioneren. De vesting bleef lange tijd onvoltooid wegens het ontbreken van een reële bedreiging.

In 1580 liep de stadhouder van Groningen, Friesland en Overijssel over naar Spaanse zijde, waardoor de Spaanse troepen bezit namen van de vesting en deze verder versterkten met een forse aarden wal. In 1597 werd Groenlo van de Spanjaarden bevrijd door Prins Maurits. Groenlo was van strategisch belang als schakel tussen Groningen, Friesland en de Zuidelijke Nederlanden.

Rond 1600 werd de vesting Groenlo opnieuw gemoderniseerd. Door de Staatse troepen werden buitenwerken aangelegd. Onder bevel van prins Maurits werden buiten de aarden verdedigingswerken extra versterkingen aangebracht in de vorm van ravelijnen en een contrescarpe. Deze werken deden dienst als een vooruitgeschoven verdedigingsring rond de stad. De vernieuwde aanleg bood echter onvoldoende verdediging tegen de belegering van Spaanse troepen, onder bewind van bevelhebber Spinola.

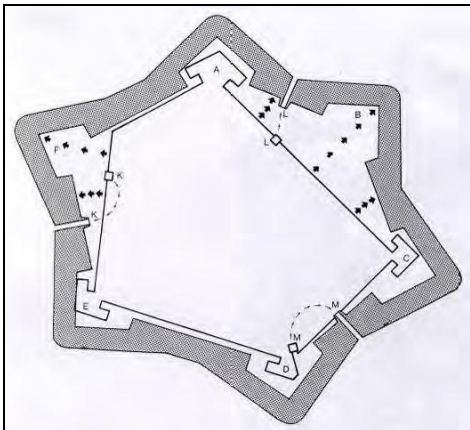

Plattegrond van Groenlo door Jacob van Deventer (17^e eeuw)

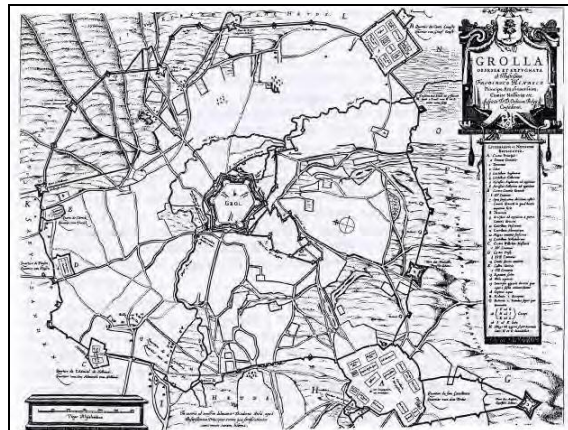

Situatie anno 1595

De Spanjaarden bouwden omstreeks 1620 een zesde bastion. De aarden wal rond de stad werd sterk opgehoogd ter verdediging van de verbeterde artillerie. Ook de gracht werd verbreed en de buitenwerken werden versterkt en uitgebreid.

Veranderingen aan de vesting vanaf 1620

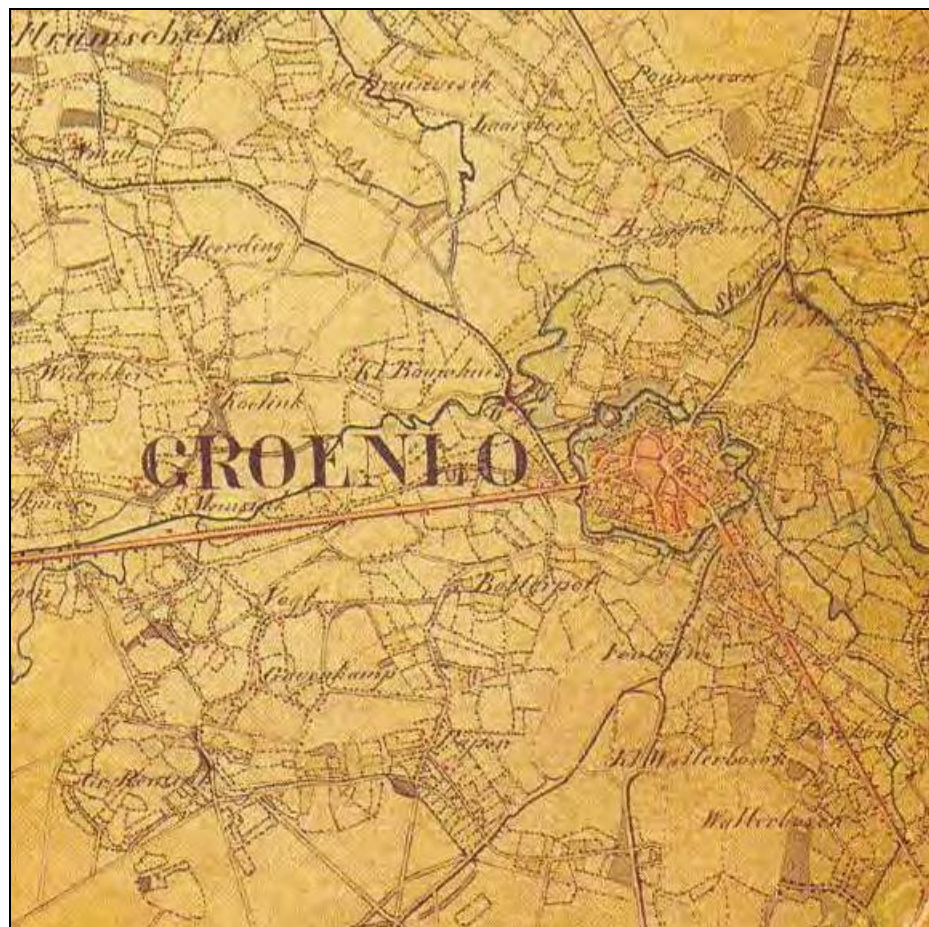
Circumvallatielinie

In 1627 werd op bevel van Prins Frederik Hendrik een insluitingslinie (ook wel circumvallatielinie genoemd) rondom Groenlo aangelegd. Daarbij maakten de staatse ingenieurs gebruik van de natuurlijke gesteldheid van het terrein. Na de geslaagde belegering werd de Circumvallatielinie spoedig grotendeels afgebroken. De vesting Groenlo bleef langer intact, maar werd mede door de aan-

leg van inundatieliniën in het westen van Nederland als de Hollandse Waterlinie en later de Nieuwe Hollandse Waterlinie in de achttiende eeuw van ondergeschikt belang.

Situatie 1832

De ruimtelijke situatie van Groenlo omstreeks 1830 toonde de stad met daar omheen een stadsgracht. De drie entrees van de stad waren ongewijzigd gebleven sinds de middeleeuwen, maar de poortgebouwen aan de randen van de vesting werden gesloopt in 1829. De verbindingswegen kwamen bijeen op de markt, een stedenbouwkundige structuur die al ontstaan was voor de zestiende eeuw. Ook andere straten zoals de Notenboomstraat, de Kevelderstraat en de Schoolstraat kwamen uit op de Markt.

Groenlo en omgeving omstreeks 1845

De markt vormde onmiskenbaar het centrum van de stad, met daaraan het stadhuis. Op enige afstand bevonden zich het postkantoor, de school en de Oude Calixtuskerk. Panden met een winkelfunctie waren voornamelijk te vinden rond de markt en de straten die er op uitkwamen, in het bijzonder aan de Beltrumsestraat, Kevelderstraat en Lievelderstraat. De vanouds wat excentrisch gesitueerde kerk stond min of meer verscholen achter woningen aan de Mattelierstraat. Binnen de stad, achter de bebouwing aan de straat, waren

onbebouwde terreinen in de vorm van erven, tuinen en akkertjes. Dit was met name het geval tussen de Beltrumsestraat en de Notenboomstraat en het gebied tussen de Goudsmitstraat, Beltrumsestraat en de Kevelderstraat.

De aardwerken rondom de stad bleven lang onbebouwd. Tussen het meest noordelijke en het westelijke bastion bleef een fragment van de vestingwallen bewaard en bleven de strakke militaire lijnen terug te vinden op de kaart. Alleen ten zuiden van de Lepelstraat werd het open terrein gebruikt om een Rooms-katholieke kerk (1784) te bouwen. Daarnaast stond de kerkmolen, een korenmolen. De stellingmolen maakte dankbaar gebruik van de hoogte van de vestingwerken. Net buiten de stadsgracht, aan de Winterswijkseweg was een tolhuis gelegen. Behalve dit tolhuis en een watermolen was er direct buiten de stadsgracht niet veel bebouwing te vinden.

Zicht in de Schoolstraat

Zicht op de Lievevelderstraat

Ontwikkelingen tot 1900

Gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw groeide Groenlo. De bolwerken en stadsgracht begonnen een belemmering te vormen voor het groeiende aantal Grollenaren en bedrijven in de stad. De bebouwing langs het middeleeuwse stratenpatroon verdichtte zich en ook de binnenruimte tussen de bebouwingsblokken werd bebouwd en door stegen bereikbaar gemaakt. Vooral de Mattelierstraat, de Beltrumsestraat en de Nieuwestraat verdichtten zich verder. Regelmatig werd de bebouwing vervangen of opgehoogd met een extra bouwlaag. Dit was bijvoorbeeld het geval aan de Lievevelderstraat en de Beltrumsestraat. Een deel van de stadsboerderijen dat lang van de binnenterreinen gebruik had gemaakt, verdween langzaam en maakte plaats voor woningen en nijverheid. In deze periode bouwden de Grollenaren onder andere aan het stadhuis. Dit werd verbouwd in 1875. Het pand aan de Markt 7, een voornaam herenhuis, werd gebouwd omstreeks 1830. Daarnaast werden het

postkantoor, Mattelierstraat 7 (bouwjaar 1873) en verschillende schoolgebouwen opgetrokken.

Stadhuis

Villa Welgelegen,
bouwjaar 1890

Ook aan de randen van de vestingwerken en langs entreewegen werden in het laatste kwart van de negentiende eeuw verschillende grote, vaak gepleisterde villa's en herenhuizen gebouwd, bijvoorbeeld aan de Liefelderstraat en Notenboomstraat en rond de voormalige Beltrumsepoort. Tot die tijd lagen rondom de vesting enkele boerenerven en essen. Langs de ontsluitingswegen in de nabijheid van de stad ontstond bebouwing.

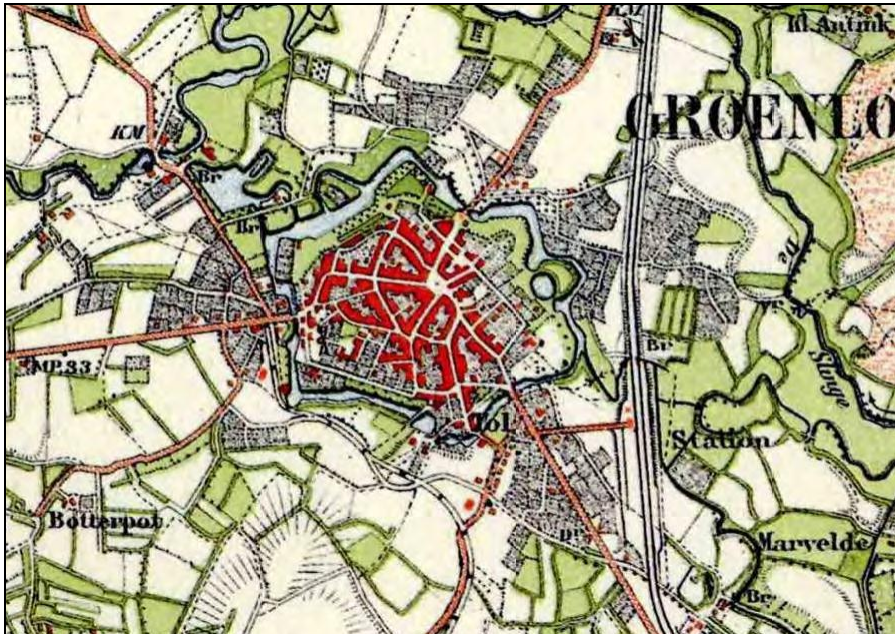
De verdedigingswerken werden geschikt gemaakt voor bebouwing en de restanten van de vesting werden gesloopt nadat de vestingstatus in 1878 werd opgeheven. Wat resteerde waren de gracht en de meest omvangrijke bolwerken. Grootschalige ontwikkelingen, zoals de aanleg van het Liefdesgesticht Sint Joseph aan de Nieuwstad in 1864, werden geplaatst in de groene rand van de verdedigingswerken. Tegen het einde van de negentiende eeuw, na het slechten van de wallen, werd het oostelijk deel van de omwalling gebruikt voor een parkaanleg en de aanleg van een bescheiden maliebaan.

De Maliebaan

Voormalig klooster aan de
Nieuwstad

Groenlo en directe omgeving, eind negentiende eeuw

Veranderingen tot heden

Rond de periode van de eeuwwisseling verdichtte de stad verder en werd ruimte buiten de stadsgracht benut voor bebouwing.

In 1907 werd een aanvang gemaakt met de bouw van de nieuwe rooms-katholieke kerk gewijd aan Sint Calixtus. De forse neogotische kerk werd beeldbepalend voor het silhouet van Groenlo.

Binnen de vesting verdichtte de bebouwing nog verder en kwam een winkelgebied rond de markt tot stand. Dit had tot gevolg dat veel oude gevels gewijzigd werden ten behoeve van de winkelfunctie, waarbij nieuwe puien veelal contrasteerden met de rest van de gevel. Het winkelgebied kreeg vaste vorm vanaf 1970. Delen van het oude stratenpatroon bleken niet geschikt voor het toegenomen aantal auto's. Er werden verschillende woningen gesloopt ten behoeve van overzichtelijke verkeerssituaties en parkeerruimte, bijvoorbeeld voor het Europein.